

مروری بر داده‌های اشتغال در بخش‌های مختلف اقتصاد ایران بیانگر تمایل به توسعه خدمات و نه صنعتی شدن در اقتصاد ایران است. جالب اینجاست در کتابی که در سال ۴۰ گروهی از مشاوران دانشگاه‌ها وارد آمریکا درباره اقتصاد ایران نوشته اند، به این موضوع نیز اشاره شده که گرایش ساختاری در ایران به گونه‌ای است که فعالیت صنعتی شکل نخواهد گرفت.

گرایش به خدمات در روند توسعه اشتغال در اقتصاد ایران

ضرورت‌های اتخاذ راهبرد توسعه اشتغال ز ادر برنامه ششم توسعه در گفت وگوی خراسان با کارشناس حوزه اشتغال

آسیب‌شناسی سیاست‌ها و روندهای اشتغال زایی ۵ برنامه توسعه

بر خلاف آن‌چه سال‌ها سیاستمداران اقتصادی تصور می‌کردند، سیاست‌های رشد، الزاماً منجر به ایجاد اشتغال در کشورها نشده است. همین عارضه گر یب‌انگیر اقتصاد کشورها هم بوده و مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی و اجتماعی، در نهایت سبب شده است تا رشد های اقتصادی ولوبالای ۱۰ در صدی، نتواند آن‌طور که انتظار می‌رود، بر کاهش نرخ بیکاری و نیز فراگیری ثبغات رشد اقتصادی در کل کشور موثر باشد. در این راستا، رجب پور، کارشناس گروه توسعه مرکز پژوهش‌های مجلس در گفت و گویی با خراسان، ضمن تاکید بر ضرورت اتخاذ راهبردهای توسعه اشتغال ز ادر برنامه‌های توسعه و بخصوص برنامه ششم، تحولات ساختاری بازار کار و نتایج طرح‌های اشتغال زایی در یک روند بلند مدت گذشته را تشریح کرد. وی با تاکید بر این‌که ما تاکنون راهبرد رشد اشتغال ز ادر کشور نداشته ایم، می‌گوید: برای حل مسئله اشتغال، ناچار به حل مشکلاتی از قبیل کارآفرینی، حقوق مالکیت، رقابت پذیری، توسعه مهارت‌های مدیریتی، انتخاب بخش‌های پیشران، اصلاح نظام تامین مالی، اصلاح قوانین کسب و کار و حمایت‌های نظارت شده و به دور از زانث جویی هستیم. در ادامه، گزیده‌ای از این گفت و گور ا می‌خوانیم.

■ **واقعیتی از تحولات بازار کار در ایران**

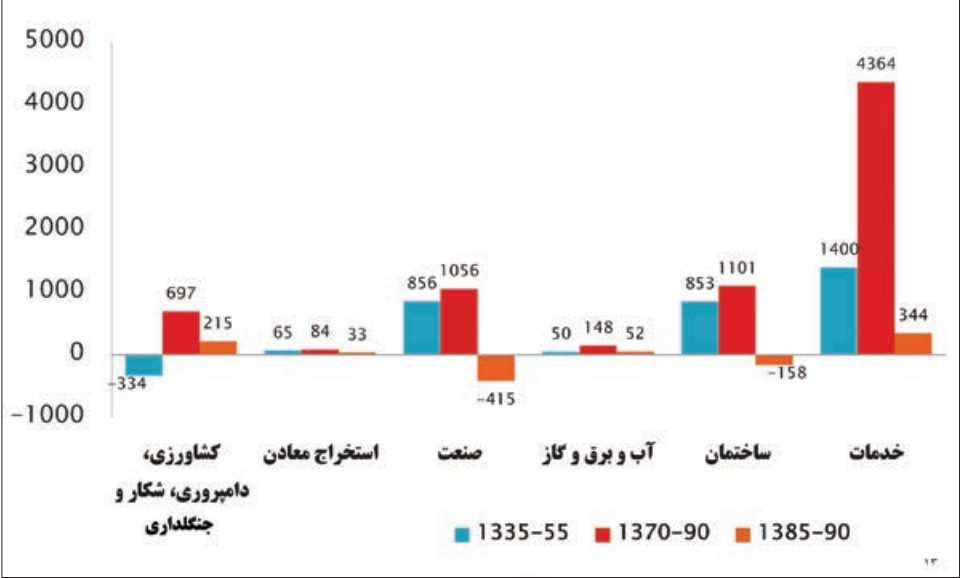
برای بررسی تحولات بازار کار، می‌توان آن را از منظر گوناگون مانند تحولات جمعیت، نرخ مشارکت، نرخ بیکاری، مهارت‌های نیروی انسانی، وضعیت گروه‌های شغلی و تغییرات بخشی اشتغال مد نظر قرار داد. با بررسی این متغیرها، نکات زیر در باره ویژگی‌های بلندمدت بازار کار، به دست می‌آید. بازار کار با عرضه نیروی کار که توسط تحولات جمعیت تعیین می‌شود، مرتبط است. برونداد این بازار بر جمعیت را نیز می‌توان در درآمد سرانه ملاحظه کرد. با این وجود، مروری بر تحولات جمعیت بیانگر این است که در ۵۰ سال اخیر رشد های جمعیت بالای ۲ درصد داشته ایم. در حوزه جمعیت شهرنشینی این رشد شدیدتر بوده است. به خصوص در بازه سال‌های ۶۵–۵۶ رشد ۴ درصدی جمعیت را در شهرها داشته ایم. از سوی دیگر درآمد سرانه نیز در سال‌هایی به شدت منفی بوده است. در سال‌های ۸۵–۸۱ بیشترین رشد در آمد سرانه بعد از انقلاب را داشته ایم و برای سال‌های قبل از انقلاب نیز در فاصله سال‌های ۴۶ تا ۵۵ این رشد بیشتر بوده است. این موارد در جدول زیر نشان داده شده است.

سال	نرخ رشد جمعیت (موسط سالانه)	نرخ رشد شهری (موسط سالانه)	نرخ رشد جمعیت شهری (موسط سالانه)	نرخ رشد درآمد سرانه (موسط سالانه)	نرخ رشد درآمد سرانه (موسط سالانه)
۴۵-۱۳۳۶	۲/۲۷	۳/۳۹	۴/۳۹	۹/۴۲	۶/۷
۵۵-۱۳۴۶	۲/۲۸	۳/۸	۳/۸	۱۸/۹	۱۶/۶
۶۵-۱۳۵۶	۳/۲	۴/۱	۵/۳	-۸/۷	
۷۵-۱۳۶۶	۱/۸	۲/۷	۵/۱	۳/۳	
۸۰-۱۳۷۶	۱/۶	۲/۷	۲/۷	۱/۱	
۸۵-۱۳۸۱	۱/۵	۲/۴	۹/۱	۷/۵	
۹۰-۱۳۸۶	۱/۲	۲/۰	۵/۲	۴	

تناقض کاهش نرخ مشارکت طی فرایند‌ها و برنامه‌های توسعه: یکی از تناقضات بازار کار در ایران طی فرایند توسعه این است که به جای آن‌که نرخ مشارکت بیشتر شود، از ۴۷ در صد به ۲۸ در صدر رسیده است. لذا به جای این‌که برنامه‌های توسعه‌ای افراد بیشتری را نسبت به کل جمعیت، مشتاق کار کردن کند، کمتر کرده است. لذا آمارها و اطلاعات نشان می‌دهد نرخ مشارکت در ایران کمتر از ۴۰ در صد است، این نرخ در کشور های در حال توسعه ۵۰ درصد است و در کشور های پیشرفته به ۷۰ درصد می‌رسد. از تبعات این پدیده می‌توان به فشار بر نیروی کار اشاره کرد. در ایران تقریباً به ازای هر ۳ نفر، یک نفر کار می‌کند، این نشانگر فشار کاری زیادی بر نیروی کار است. اگر بار تکفل را بررسی کنیم، با این مسئله مواجه خواهیم شد که در سال ۳۵، این بار ۳/۲ در صد و در سال ۹۰، ۳/۱ در صد بوده است. جدول او زیر، تغییرات نرخ مشارکت و نیز بار تکفل در بازه‌های زمانی ۱۰ ساله از سال ۳۵ را نشان می‌دهد.

تغییرات نرخ مشارکت در بازار کار		
سال	نرخ مشارکت	
۱۳۳۵	۴۷/	
۱۳۴۵	۴۶/	
۱۳۵۵	۴۳/	
۱۳۶۵	۳۹/	
۱۳۷۵	۳۸/	
۱۳۸۵	۳۹/	
۱۳۹۰	۳۸/	

تغییرات بخشی اشتغال

جدول سخت [شماره ۱۰۱]

طراح جدول: بیژن گورانی
افقی
۱-حاکم‌والی در دوره هخامنشی- شهر معروف فنیقی‌ها
۲- طولانی- فالدی تشریفاتی- برای اسیران خاک می‌خوانند- فال گرفتن- جمال ۳- مهمان- سبکی در کاراته- درجه بندی شده- راز بی پایان ۴- بیتی در عصر جاهلی- نام غلام سلطان محمود- بی بندوبار- پابر ۵- راه‌باریک و سرپوشیده- ایستاده‌ویی حرکت- نوعی بلوز
زانه- غار ۶- از فرماندهان شجوری سابق در جنگ جهانی دوم‌بود- خستگی وتحلیل قوای جسمی یاروخی- دوچرخه مسابقه‌ای ۷- مارال- شیوه‌اداره امور- روز-هه‌ندوها- رتیل
۸- گذرگاه‌سپیل- از بزرگ‌ترین شعرای دورمر نسانس ایتالیا
مکت- پسوندفاعلی ۹- پیشوندتکرار- گلدسته- شربتی
از سرکه‌وشکر- به هیچ‌وجه ۱۰- تکیه برروی یک حرف در زبان‌شناسی- خبر دادن- ظالم- از عناصر تشکیل دهنده هموگلوبین ۱۱- کنایه از نزاع دروغین وغیرواقعی است- خراجی ترین قسمت پوست- نوعی رافتن اسب.
عمودی
۱- از ملزومات طلیخ چای- خیزاب‌های دریا ۲- بدون مقدمه واناهگانی ۳- خروس مازندرانی- اهل هرات- در خانه صاحبش شیراست ۴- ذخیره کردن انرژی الکتریکی در خازن- بدگو ۵- مرخصی- پیامبری ملقب به ذوالنون
۶- لوس ۶- لقب فرمانروایان عثمانی‌بود- فهرست نویسی پیش از انتشار کتاب ۷- آگهی تلویزیونی- زرشک ۸- تندرتستی- کلاه پادشاهی- ساز استاد حسن ناهید ۹- به یکباره- آخرین دوره‌ادوران موزونیک ۱۰- مجسمه‌عظیم

الجته که جزو عجایب هفتگانه باستانی است- پلکان درشکه ۱۱- بنیان آلی کربن وهیدروژن- کندزبان ۱۲- آواشناسی- پل‌در گویش عرب ۱۳- بله‌روسی- کنج- نقش گل و گیاه روی پارچه ۱۴- لبه تیز شمشیر- همنشین ۱۵- سکه‌ز- دور ه هخامنشی- آغشته به رنگ ۱۶- اسفنج مصنوعی- کندفهم- سطح‌چیزی ۱۷- حروف اختصاری نیروی انتظامی کشورمان- پایتخت لتونی ۱۸- صدای پاره‌شدن کاغذ- لوله بلند برای کشیدن اتمبیل از کار افتاده- پول تایلند ۱۹- از مشایخ صوفیه ایران که در قرن دوم هجری می‌زیسته ۲۰- هسان- ساحل دریا.

جدول ساده [شماره ۱۰۲]

گرایش به خدمات در روند توسعه اشتغال در اقتصاد ایران

پرونده روز

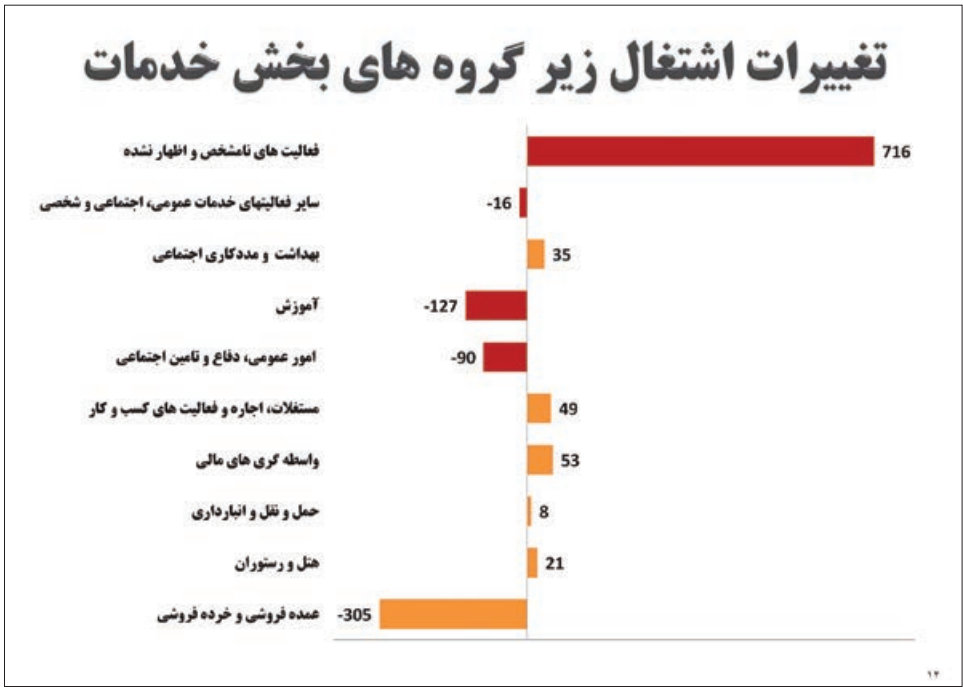
جدول متوسط [شماره ۶۸۷۳]

طراح جدول: مجید شادروح

افقی
۱-پروسه- نمایندگان- کسی که عمدأ کار و عمل خود را آشکار سازد ۲- درگاه- کال- هوای متحرک- فتیش ۳- مادر- نویسنده- سرمای سخت و باد شدید- نت استمرار ۴- دریاچه حمام- فرمانده- اسباب منزل ۵- ذره باردار- بم‌ترین صدای موسیقی ۵- عمر- باد خنک- صدای پاره شدن پارچه- خزندگزنده- واحد سطح- دور بازی ۶- قرائت قرآن- پارک- اسناد ۷- سودای ناله- دست- جدا- اشاره به دور- قرار وسکون- از حروف الفبای انگلیسی ۸- همسایه- جملگی- خورشید- ساحل- پایتخت اروپایی ۹- آزاده- جادوگر- زهرها- ویتامین جدولی ۱۰- خواشها- از اقوام آریایی- شیره چغندر- تورمرگ‌های ۱۱- شهری در گلستان- بهار خواب- مرگ موش
عمودی
۱- چراغ دریایی- واداشتن ۲- خاک صنعتی- پایان- من و شما ۳- گازی‌فاز، بی‌رنگ، بی‌بو، قابل اشتغال- پخشنده ۴- اسب چاپار- حلقوم- ایده ۵- تکرار حرف- بی‌تشویش- نت ششم ۶- مقدار- فلز سرچشمه ۷- خوابیده- اوراق مشارکت ۸- آب‌خارجی- شامه نواز- از پسران حضرت نوح (ع) ۹- غم‌و اندوه- از روستاهای گردشگری رامسر ۱۰- تصدیق بیگانه-

میزان اشتغال در سال‌های برنامه سوم		
سال	میزان اشتغال (هزار نفر)	
۱۳۷۹	۴۳۹	
۱۳۸۰	۴۴۰	
۱۳۸۱	۷۱۲	
۱۳۸۲	۶۹۱	
۱۳۸۳	۶۱۹	

- برنامه اول (۱۳۷۲–۱۳۶۸): شاید بتوان برنامه اول رانتهار برنامه موفق در راستای اشتغال زایی دانست. در این برنامه به علت شوک اقتصادی بعد از جنگ و استفاده از ظرفیت‌های موجود، سالانه ۴۷۴ هزار شغل ایجاد شد که از اهداف پیش‌بینی شده در برنامه سال (۳۹۴ هزار شغل) بیشتر بود.
- برنامه دوم (۱۳۷۸–۱۳۷۴): در برنامه دوم توسعه به‌طور متوسط سالانه ۲۶۱ هزار فرصت شغلی ایجاد شد. این در حالی بود که هدف گذاری برنامه سالانه ۴۰۴ هزار شغل بود.
- برنامه سوم (۱۳۸۳–۱۳۷۹): در برنامه سوم همزمان با افزایش درآمدهای نفتی می‌توان گفت مدیریت منسجم‌تری که در اقتصاد ایران حاکم بود، منجر به بهبود وضعیت اشتغال در کشور شد. با این حال در بهترین حالت، اشتغال ۶۵۰ هزار نفری ایجاد شد که باز نسبت به اهداف سالانه ۷۶۵ هزار نفری اشتغال در این برنامه فاصله دارد.

جدول متوسط [شماره ۶۸۷۳]

طراح جدول: مجید شادروح
افقی
۱-پروسه- نمایندگان- کسی که عمدأ کار و عمل خود را آشکار سازد ۲- درگاه- کال- هوای متحرک- فتیش ۳- مادر- نویسنده- سرمای سخت و باد شدید- نت استمرار ۴- دریاچه حمام- فرمانده- اسباب منزل ۵- ذره باردار- بم‌ترین صدای موسیقی ۵- عمر- باد خنک- صدای پاره شدن پارچه- خزندگزنده- واحد سطح- دور بازی ۶- قرائت قرآن- پارک- اسناد ۷- سودای ناله- دست- جدا- اشاره به دور- قرار وسکون- از حروف الفبای انگلیسی ۸- همسایه- جملگی- خورشید- ساحل- پایتخت اروپایی ۹- آزاده- جادوگر- زهرها- ویتامین جدولی ۱۰- خواشها- از اقوام آریایی- شیره چغندر- تورمرگ‌های ۱۱- شهری در گلستان- بهار خواب- مرگ موش
عمودی
۱- چراغ دریایی- واداشتن ۲- خاک صنعتی- پایان- من و شما ۳- گازی‌فاز، بی‌رنگ، بی‌بو، قابل اشتغال- پخشنده ۴- اسب چاپار- حلقوم- ایده ۵- تکرار حرف- بی‌تشویش- نت ششم ۶- مقدار- فلز سرچشمه ۷- خوابیده- اوراق مشارکت ۸- آب‌خارجی- شامه نواز- از پسران نازی- جایزه سینمایی- حرف دهن کجی ۲۰- سرپرستی- اعمال و عبادات دینی

جدول متوسط [شماره ۶۸۷۳]

۷

جدول متوسط [شماره ۶۸۷۳]

طراح جدول: مجید شادروح

شده به طرح‌های مذکور بدون عملکرد مفید بوده یا منحرف شده است.

- برنامه پنجم (۱۳۹۴–۱۳۹۰): در برنامه پنجم هم کشور دچار تحریم شد و امکان ایجاد اشتغال فراهم نشد. در میان مواد برنامه پنجم به جز ماده ۸۰ به نظر نمی‌رسد که برنامه‌ای برای مواجهه با مشکل اشتغال وجود داشته باشد. حتی دیده می‌شود که موضوع حمایت از اشتغال، در ماده ۷۶ آن به اتاق بازرگانی سپرده شده و به نوعی دولت در این زمینه از خود سلب مسئولیت کرده است.

■ **راهکارهای ایجاد اشتغال در حل چند مشکل**

با توجه به برنامه‌های توسعه، می‌توان وجه مشترک راهبردهای اشتغال زایی تاکنون را در موارد زیر مشاهده کرد لذا هر اینکه برای حل مسئله اشتغال، ابتدا ناچار به حل این چند مشکل عمده‌ایم.

- مسئله بودن وجه سیاست‌های اشتغال زایی، مالی – اعتباری (تسهیلات دهی) از طریق تسهیلات تکلیفی بانک‌ها، اعطای تسهیلات ارزان به تعاونی‌ها و تسهیلات ویژه به موسسه‌های کوچک و وام‌های خوداشتغالی
- تعطیل نسبی قوانین کار و معافیت کارفرماها از برخی قوانین حمایتی: این در حالی است که به نظر می‌رسد از بخش عمده‌ای از اقدامات موثر در این حوزه غفلت شده است.
- حل مسئله کارآفرینی: اولین مشکل، مسائل کارآفرینی یا حقوق مالکیت است. برای مثال اگر دولت سیاست‌های تنش زا داشته باشد و چشم انداز فعالان اقتصادی برای شروع کار مثبت نباشد، اشتغال رشد نمی‌کند. فعالان اقتصادی در خواست شروع کار دارند اما زیر ساخت‌های لازم وجود ندارد. حل مسئله، رقابت‌پذیری: برای کسب و کار لازم است توانمندی‌های تولیدی افزایش پیدا کند، برای مثال مهارت‌های لازم برای نیروی کار داده و هزینه‌های مبادله کم شود. به‌طور کلی قیمت تمام‌شده کاهش پیدا کند.
- بهبود مهارت‌های مدیریتی نیز ضرورت دارد که متأسفانه بیشتر صاحبان مشاغل در این مسائل ضعیف هستند. سازمان مدیریت صنعتی وظیفه آموزش کار را بر عهده دارد.
- انتخاب بخش‌های پیشران: بحث دیگر این است که اگر دولت بخواهد کسب و کار را رونق بدهد، باید بخش‌های پیشرانی را پیدا کند که با ایجاد آن‌ها اشتغال گسترده‌ای رخ دهد.
- اصلاح ساختار تامین مالی: تامین مالی توسعه‌ای در اقتصاد ما به علت اجرای بد تبدیل به یک بحران شده است. به‌طور مثال نظام بانکی، خود عامل بحران است. در صورتی که بخواهیم توسعه‌ای داشته باشیم، باید تامین مالی مقتضی توسعه نیز داشته باشیم. برای مثال کتاب تامین مالی صنعتی می‌گوید اگر بخواهیم کسب و کار صنعتی شکل بگیرد، ما بهره‌های بالای ۱۰–۹ در صد امکان پذیر نیست. این در حالی است که در برنامه توسعه آمده است که نرخ بهره نمی‌تواند متفاوت باشد، اما دستگاه‌ها می‌توانند یارانه سود بدهند، بدین ترتیب کنترل بهره به دستگاه‌ها سپرده و بدین ترتیب راه رانت نیز باز شده است.
- اصلاح قوانین کسب و کار: در بحث اصلاح قوانین کسب و کار، کاهش قوانین حمایتی لزوماً تعیین‌کننده نیست. باید راهبرد بلندمدتی تعیین شود؛ به است حرکت کنیم. برای مثال بررسی‌ها نشان داده هر مقدار قانون کار را تضعیف کردیم، قدرت خرید نیروی کار کمتر شده است. از طرف دیگر این باعث شده تا تقاضای موثر کاهش پیدا کند و ر عمیق‌ر خ‌دهد.

- در مجموع با توجه به آسیب روندهای گذشته در باره برنامه‌های اشتغالی، باید گفت که اتخاذ رویکردهای اشتغال ز ادر برنامه ششم توسعه که هم‌اینک در ابتدای راه آن هستیم، اهمیت و ضرورت بیش از پیش دارد. با این همه، به نظر می‌رسد برنامه اشتغال فراگیر که چندی پیش توسط دولت ارائه شد، گامی ابتدایی در این مسیر است. موضوعی که البته نحوه اجرای آن، اهمیت صدچندان پیدا خواهد کرد.

جدول متوسط [شماره ۶۸۷۳]

طراح جدول: مجید شادروح
افقی
۱-پروسه- نمایندگان- کسی که عمدأ کار و عمل خود را آشکار سازد ۲- درگاه- کال- هوای متحرک- فتیش ۳- مادر- نویسنده- سرمای سخت و باد شدید- نت استمرار ۴- دریاچه حمام- فرمانده- اسباب منزل ۵- ذره باردار- بم‌ترین صدای موسیقی ۵- عمر- باد خنک- صدای پاره شدن پارچه- خزندگزنده- واحد سطح- دور بازی ۶- قرائت قرآن- پارک- اسناد ۷- سودای ناله- دست- جدا- اشاره به دور- قرار وسکون- از حروف الفبای انگلیسی ۸- همسایه- جملگی- خورشید- ساحل- پایتخت اروپایی ۹- آزاده- جادوگر- زهرها- ویتامین جدولی ۱۰- خواشها- از اقوام آریایی- شیره چغندر- تورمرگ‌های ۱۱- شهری در گلستان- بهار خواب- مرگ موش
عمودی
۱- چراغ دریایی- واداشتن ۲- خاک صنعتی- پایان- من و شما ۳- گازی‌فاز، بی‌رنگ، بی‌بو، قابل اشتغال- پخشنده ۴- اسب چاپار- حلقوم- ایده ۵- تکرار حرف- بی‌تشویش- نت ششم ۶- مقدار- فلز سرچشمه ۷- خوابیده- اوراق مشارکت ۸- آب‌خارجی- شامه نواز- از پسران نازی- جایزه سینمایی- حرف دهن کجی ۲۰- سرپرستی- اعمال و عبادات دینی

مخترع تلگراف – کلمه شگفتی ۱۱- حرف همراهی سبز تیره – آب عرب ۱۲- حق اشتراك – محرومیت آتش – از برتنه‌ها – گیاهی غلفی و بدبو که با آن آش‌هم درست می‌کنند ۱۴- برقرار – کالاسلا – دل‌آزار – کهنه – مسلک ۱۶- درون – ابله – پرگویی ۱۷- پیاله – اهلی – نقاره بزرگ ۱۸ – کج – لقبی اشرافی در اروپا ۱۹- آخرین نازی- جایزه سینمایی – حرف دهن کجی ۲۰- سرپرستی – اعمال و عبادات دینی

جدول متوسط [شماره ۶۸۷۲]